

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ

Обговорюється виховний потенціал особистісно орієнтованої стратегії у сфері формування самосвідомості, аналізуються негативні наслідки директивних технологій виховного впливу, висвітлюється релевантність особистісного підходу для розвитку позитивної „Я-коцепції”.

Ключові слова: Я – концепція, самосвідомість, особистісно-орієнтоване виховання.

Постановка проблеми

Важливим новоутворенням юнацького віку є відкриття особистістю свого внутрішнього світу, усвідомлення власної індивідуальності, неповторності, несхожості на інших. Допомогти молодій людині „усвідомити себе як особистість” – провідне завдання особистісно орієнтованого виховання [3, 125]. В його основу покладено положення про те, що кожен вихованець – це особистість, складний психофізіологічний феномен, здатний пізнавати й усвідомлювати свій внутрішній світ, удосконалювати свої позитивні особистісні якості, долати негативні.

Інтеграція таких гуманістичних ідей особистісно орієнтованого підходу пронизує весь процес розвитку виховання, починаючи з античності (Аристотель, Демокріт, Еврипід, Платон, Сократ, ін.), давньоруської культури (Іларіон Київський, Данило Заточник, Володимир Мономах, ін.), епохи Відродження (Дж. Бруно, Леонардо да Вінчі, Я.-А. Коменський, Т. Компанелла, М. Копернік, М. Монтеня, Т. Мор, Ф. Петрарка, Ф. Рабле, Вікторіно да Фельтре) і до наших днів (І. Д. Бех, М.Й. Боришевський, О.В. Бондаревська, О.В. Киричук, О.Я. Савченко, Г.К. Селевко, В.В. Серіков, С.І. Подмазін та ін.).

Тому, особистісно орієнтоване виховання об'єднує в собі основні положення педагогіки гуманізму (Ш. О. Амонашвілі, Януш Корчак, В.О.Сухомлинський, інші), екзистенціалізму (С. Де Бовуар, А. Кам'ю, Ж.-П.Сартр, М.Хайдеггер, К. Ясперс, ін.), неопрагматизму (А. Комбс, Е Келлі, Ч. Сімберман, К. Роджерс, ін.), неопедоцентризму (Дж. Вільсон, Л. Кольберг, Р. Пітерс, П. Херс, ін.), „вільного виховання” (К. Вентцель, Е. Кей, М. Монтессорі, Л.Толстой, Г. Шаррельман та ін.), гуманістичної психології (А. Маслоу, Г.Олпорт, К. Роджерс, ін.) тощо.

Психологічні засади особистісно орієнтованого виховання розкриваються в працях Б. Г. Ананьєва, П.П. Блонського, Л.С. Виготського, Т.Я. Гальперіна, Г.С. Костюка, І.С. Кона, О.Ф. Лазурського, О.М. Леонтьєва, В.А. Петровського, С.Л. Рубінштейна та інших. У них предметом дослідження є унікальна людська особистість – суб'єкт активної діяльності, здатний усвідомлювати і вдосконалювати власну особистість, приймати особистісні рішення і відповідати за них перед суспільством.

Така позиція особистості у виховному процесі сприяє формуванню в старшокласника самосвідомості як „сприйняття особистістю численних образів самої себе у різних ситуаціях діяльності й поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми ...” На основі цього у старшокласників формується „ поняття власного „Я” як суб'єкта, що відрізняється від інших суб'єктів” [5,131]. В умовах особистісно орієнтованого вихованця усвідомлює себе не лише особистістю, але й самобутньою цінністю, здатною творити своє життя, бути кращим для себе і для інших. Ціннісне ставлення старшокласників до самих себе є передумовою їх успішної самореалізації, життєвого самовизначення.

К. Роджерс поняття самосвідомості тісно пов'язував із поняттям „Я-концепція”, яка розглядається як своєрідна основа, „кістяк” самосвідомості людини [9]. Психологи вважають її „ядром особистості, що визнає генетично і функціонально її цілісність, ... цінністю, яка характеризується єдністю зовнішньої спрямованості особистості ... та усвідомленням свого Я” [4, 23].

За директивного підходу до виховання, коли вихованець засвоює численні негативні оцінки оточуючих його дорослих, у нього формується негативна „Я-концепція”, негативний образ самого себе, низький рівень самоповаги. Вона гальмує формування в учня здібності і бажання усвідомлювати себе як особистість, утвердження його особистісно розвивального самовиміру, виховання у нього готовності відстоювати себе як особистість. „Я-концепція”, якій властива відсутність позитивного змісту, виявляється вкрай вразливою, і суб'єкт захищає її за допомогою агресії та ворожості до оточуючих людей. Крім того, на думку І. Д. Беха, „негативна „Я-концепція” служить як причиною так і наслідком постійного переживання, глибокого емоційного дискомфорту” [4, 35].

Тому формування позитивної „Я-концепції” особистості означається як одне з найважливіших завдань особистісно орієнтованого виховання. Його розв'язанню сприяє утвердження педагогом позитивної особистісної сутності вихованця, задоволення його потреби в особистісній безпеці. „Я-концепція” – це система усвідомлених та неусвідомлених уявлень особистості про саму себе, на основі яких вона будує свою поведінку, свої вчинки.

В юнацькому віці „Я-концепція” виступає основою внутрішнього стимулювання особистості. Позитивна, мажорна „Я-концепція”, така як „я подобаюсь”, „я здібний”, „я означаю”, сприяє успіхові, ефективній діяльності, позитивним проявам особистості. А негативна „Я – концепція”, така як „я не подобаюсь”, „я не здібний”, „я нікому не потрібний” не веде до успіху, погіршує результати, змінює особистість вихованця в негативну сторону.

Для формування позитивної „Я-концепції” необхідно: бачити в кожному учні унікальну, неповторну

особистість, поважати розуміти її, приймати і вірити в неї; створювати ситуації успіху, схвалення, підтримки, доброзичливості щоб позакласна діяльність приносила вихованцеві радість і задоволення; виключити примус, акцентування уваги на відставанні та інших недоліках вихованця; розуміти причини його незнання, нерозуміння, неправильної поведінки, хибних вчинків і долати їх, не вражаючи особистісної гідності; допомагати учням реалізовувати себе в процесі позакласної роботи.

Тому метою нашого дослідження є прослідкувати процес впливу особистісно орієнтованого виховання на формування позитивної мажорної „Я – концепції” в старшокласників, а отже усвідомлення ними себе як особистості.

Дослідження показали, що спостерігаючи за собою, аналізуючи свій стан, індивідуальні особливості, особистість виробляє ряд стійких уявлень про саму себе (самосвідомість), що лежить в основі самооцінки, самопізнання і самовизначення. Правильна самооцінка дозволяє молодій людині насамперед критично поставитися до самої себе, обрати реальну мету і відмовитися від необґрунтованих домагань, виробити вміння змінювати свою поведінку і уявлення про власне „Я”, свою особистісну цінність.

Організація роботи кожного старшокласника над пізнанням свого внутрішнього світу, розкриттям своїх потенційних можливостей та індивідуально-психологічних особливостей відбувається на заняттях курсу „Я пізнаю себе” в експериментальних загальноосвітніх навчальних закладах. Заняття курсу передбачають формування в молодій людині прагнення пізнати та зрозуміти себе, свій внутрішній світ, особистісні якості з метою саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації, створення самої себе.

Водночас метою курсу – духовно-моральне удосконалення старшокласників в процесі набуття ними індивідуального досвіду самопізнання, самовизначення та самореалізації, розвиток у них вмінь та навичок самоспостереження, самоаналізу, самооцінки, розкриття свого власного „Я”.

Чітке визначення мети і завдань сприяє активній участі старшокласників в роботі курсу „Я пізнаю себе”, тематичний план якого включає три модулі: I. Себе зрозуміти – себе змінити – себе покращити (допомагає старшокласникам визначити мету і завдання самопізнання, його значення в процесі особистісного становлення; підібрати оптимальні для цього засоби, методи і прийоми; ознайомлює їх із сутністю і структурою особистості людини, свого власного „Я”); II. Пізнай самого себе (сприяє вивченню індивідуально-типологічних особливостей старшокласника (характеру, темпераменту, нахилів і здібностей), пізнавальної (когнітивної) сфери (мислення, пам'яті, уваги, уяви, творчості), емоційно-вольової (емоцій, почуттів, волі) та поведінково-діяльній сфери особистості (потреби, цілі і мотиви діяльності, спрямованість, ціннісні орієнтації, т.п.); III. „Я” – реальне і „Я” – ідеальне (дозволяє старшокласникам відповісти на запитання „Що означає знайти самого себе?”, „Який я є?” („Я” – реальне) і „Яким я хотів би стати?” („Я” – ідеальне), усвідомити свою „Я-концепцію” і на основі цього скласти самохарактеристику, окреслити свій „ідеал молоді людини” тощо).

На заняттях курсу „Я пізнаю себе” старшокласники розглядають „Я-концепцію” особистості як „відносно стійку, ... усвідомлену і опосередковану неповторними переживаннями систему уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує свої стосунки з іншими людьми і ставиться до себе” [5, 190]. Водночас їхня увага акцентується на необхідності пізнання когнітивного, оціночного та поведінкового аспектів власної „Я-концепції” як системи уявлень особистості про саму себе.

Визначаючи власну „Я-концепцію”, старшокласники звертають увагу на процес саморозуміння (знання про себе фізичне, соціальне, розумове, емоційне, реальне, ідеальне та очима інших), самооцінку (ставлення до самого себе), а також мотивацію власної поведінки в різних життєвих ситуаціях. Таким чином у них формували чітке уявлення про себе як особистість, що лягли в основу самовизначення, саморозвитку і самовдосконалення.

Як свідчить аналіз практичної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, значною популярністю серед старшокласників користується факультативний курс „Я – особистість”, діяльність якого спрямовувалась на формування в кожного учня здібностей і бажання усвідомлювати і відстоювати себе як особистість; на культивування у нього досвіду свободи свідомо приймати особисті рішення; утвердження у свідомості кожного вихованця власної цінності та цінності іншої людини, образу „хорошого іншого”, високих духовно-моральних цінностей та ідеалів; на розвиток моральних почуттів і переконань, бажання свідомо жити і діяти за принципами високої моральності.

Модуль курсу „Я – особистість”, перш за все, сприяє формуванню у суб'єкта здібності і бажання усвідомлювати себе як особистість; вихованню у старшокласників готовності відстоювати себе як особистість; відповідності образу „Я” вихованця результатам своєї поведінки і т.п. Модуль „Я серед людей” насамперед передбачав культивування у вихованця цінності іншої людини; формування у нього образу „хорошого іншого”; запобігання речовим міжсуб'єктним відносинам; боротьбу з Еґо-потягами як умову морального вдосконалення особистості.

Водночас на заняттях факультативу ми формуємо ціннісне ставлення старшокласника до себе і до інших шляхом взаєморозуміння, співробітництва, інтимно-особистісного спілкування. Завдяки їм учні більше уваги почали приділяти самопізнання і самоаналізу, критично відноситись до своїх дій і вчинків, ставитись один до одного згідно загальнолюдських цінностей, визнавати право кожного на свободу і незалежність.

Заняття модуля курсу „Я і моє майбутнє” передбачають участь старшокласників у процесі формування навичок самостійного аналізу життєвого шляху і розробки особистих життєвих планів,

концепції життя та активної життєвої позиції; у вихованні здатності критичного аналізу і корекції життєвих цілей; розвитку впевненості в собі; у формуванні досвіду свободи приймати особистісні рішення в процесі розв'язання важливих проблем життєтворчості і самореалізації.

Таким чином, факультативний курс „Я - особистість” задовольняє потреби молодшої людини у самовираженні, самотворчості і самореалізації на основі усвідомлення себе як особистості.

Під час кожного заняття із спецкурсів активізуються і узагальнюються знання учнів про себе та соціальну дійсність, приводилися у певну систему. Водночас старшокласники знайомляться з різноманітними методиками самопізнання, саморозвитку і самовиховання, соціально-психологічними та психогімнастичними вправами, методами і прийомами роботи над собою.

Основна частина кожного заняття передбачає активну діяльність учнів на шляху до самоусвідомлення і самовизначення, а отже й особистісного становлення. Тому заняття курсів „Я пізнаю себе”, „Я – особистість” проводяться у формі соціально-психологічних тренінгів, особистісно-рольових, ділових ігор, „мозкових штурмів”, відвертих розмов, розмов із собою, творчих монологів, годин моральності, „філософських” та „круглих столів”, сократівських бесід тощо. Такі активні форми проведення практичних занять не тільки формували активну життєву позицію старшокласника в процесі самопізнання, саморозвитку і самовдосконалення.

Таким чином, особистісно орієнтоване виховання старшокласників розв'язує одне з найважливіших завдань їх особистісного становлення – формування самосвідомості особистості. При цьому самосвідомість старшокласників – основа їх життєвого самовизначення, що полягає не тільки у бажанні самореалізуватись, зробити своє життя кращим, але й в активному втіленні цього наміру.

Література

1. Ананьева Б.Г. Личность как предмет психологического исследования. – М.: Знание, 1984. – 367с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – 204с.
5. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч. – метод. посібник / Ред рада Доній В.М., Несен Г.М., Сохань Л.В., Єрмаков І.Г. та інші. – К.: ІЗМН, 1996. – 792 с.
6. Психологія: Підручник / за ред. Ю. Л. Трофімова. – К.: Либідь, 2001. – 560с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию // Становление человека. – М.: Изд. Группа «Прогресс» – «Универс», 1994. – 480 с.
8. Селевко Г.К. Опыт системного исследования педагогических технологий // Школьные технологии. – 1997.– № 1. – С. 20 – 27.

Резюме

Статья посвящается теоретическому и практическому анализу проблем личностно ориентированного воспитания старшекласника во внеурочной деятельности. Вместе с тем, статья раскрывает потенциал личностно ориентированной стратегии в сфере самосознания, анализируются последствия инновационных технологий воспитательного влияния, освещается эффективность личностного подхода для развития положительной „Я – концепции”.

Summary

This article is dedicated to practical and theoretical analysis of some problems of humanity-focused upbringing of the senior teenagers in out-of-lesson activity. At the same time, the article presents the process of forming of self-consciousness in new humanity-focused technologies of upbringing of senior teenagers in out-of-class activity.

УДК 37.015.3

Т.В. Ткач

ДІАЛЕКТИКА ІНТЕРЕСІВ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Стаття розвиває детерміновані взаємозв'язки особистісних і інтелектуальних інтересів, вплив соціальних трансформацій суспільства на переоцінку духовно моральних цінностей.

Ключові слова: психічне моделювання, самореалізація безперервна освіта, духовно-моральні цінності.

Постановка проблеми

Наприкінці ХХ століття ми стали свідками явищ інтернаціоналізації і глобалізації в усіх сферах і умовах діяльності і життя як людини, так і суспільства у цілому. Під дією економічних процесів сформувалися ринки, що мають всесвітній характер: більшість із різновидів торгових обмінів відбуваються таким чином, що посередники не мають ніякого відношення до виробництва товарів, капітали циркулюють швидше, ніж люди; у пошуках вигоди підприємства змінюють місце розташування; висококваліфіковані

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвинутої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовизації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема ...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20